

O ZDRAVSTVENOM STANJU DOMAĆIH ŽIVOTINJA U ŽUPANIJI MODRUŠKO-RIJEČKOJ KRAJEM XIX. STOLJEĆA

ON HEALTH OF CONDITION DOMESTIC ANIMALS IN MODRUŠ-RIJEKA DISTRICT AT THE END OF THE 19TH CENTURY

Vesna Vučevac Bajt*

SUMMARY

The State Archive of Rijeka keeps Modruš-Rijeka district administration reports which include information on public health and veterinary reports. This paper presents data on the health of domestic animals between 1894 and 1898. They include all registered common diseases, epidemics, improvements, licenses, and awards to horse-breeders, supervision records of the livestock markets, personnel data, and municipal veterinary foundation reports for every year. Records on slaughtered animals in public slaughterhouses are also available for some years.

These reports show that all necessary veterinary and other measures were carried out consistently, in accordance with the existing laws and regulations. They also show improvements in animal husbandry and in the hygiene of products of animal origin.

Key words: history of veterinary medicine, livestock health, 19th century, Croatia

UVOD

Cilj je ovog istraživanja bio da se na osnovi Izvješća o stanju uprave u Županiji modruško-riječkoj [1–5] koja su pohranjena u Državnom arhivu u Rijeci, obrade podaci o zdravstvenom stanju domaćih životinja na području

* Prof. dr. sc. Vesna Vučevac Bajt. Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Katedra za povijest veterinarstva. Heinzlova 55. 10000 Zagreb.

te županije u razdoblju od 1894. do 1898. godine. Izvješća su obrađena kronološki te će tim slijedom za svaku godinu biti prikazano postojeće stanje svih registriranih običnih bolesti, pošasnih bolesti, mjere za unapređenje stočarstva, odnosno rezultati obavljenog licenciranja i eventualno dodijeljenih nagrada konjogojcima, zatim nadzor nad marvinskim sajmovima, kadrovsko stanje na području županije i stanje u općinskim veterinarskim zakladama. U nekim godinama prikazani su i podaci o zaklanoj stoci u javnim klaonicama.

Sa željom da se olakša procjena prikazanih rezultata, uvodno valja najprije podsjetiti na opće teritorijalno i administrativno ustrojstvo Hrvatske i Slavonije krajem XIX. stoljeća te se ukratko osvrnuti na aktualno stanje veterinarstva na tom području.

Krajem XIX. stoljeća Hrvatska i Slavonija podijeljene su na osam teritorijalno-administrativnih jedinica koje čine županije: ličko-krbavska, modruško-riječka, zagrebačka, varaždinska, bjelovarsko-križevačka, požeška, virovitička i srijemska. Njima na čelu je od bana imenovani župan.

U sastavu Modruško-riječke županije ima osam kotareva: Čabar, Delnice, Novi, Ogulin, Slunj, Sušak, Vojnić, Vrbovsko i grad Bakar, s ukupno 55 općina.

Na kraju godine Upravni odbor i kraljevski podžupan sastavljaju Izvješće koje podnose proljetnoj Županijskoj skupštini iduće godine. Izvršni odbor izvještava o svom poslovanju, općinskom računu i proračunu te općinskoj potrošarini. U opširnom izvješću kraljevski podžupan u zasebnim poglavljima izvještava o osobnim promjenama činovnika i službenika županijske oblasti, o unutarnjem poslovanju, školstvu, zdravstvu, veterinarstvu, narodnom gospodarstvu, šumarstvu, građevinarstvu, vojničkim poslovima, javnoj sigurnosti, industriji i trgovini, okružnoj blagajni te iseljavanju i doseljavanju pučanstva [6].

Činjenica da je veterinarstvo svrstavano među prve teme, odmah uz školstvo i zdravstvo, te da mu je posvećeno razmjerno mnogo prostora, rječito govori o važnosti ove djelatnosti u tada još izrazito ruralnoj i agrarnoj zemlji.

S druge pak strane, objektivno gledano, u to doba u Hrvatskoj je veterinarska djelatnost još uvijek nedostatna, ponajprije zbog nedovoljnog broja školovanih veterinarara, pa su suzbijanje stočnih zaraza npr. obavljali i liječnici koji su završili dvogodišnji veterinarski tečaj u Beču i stekli diplomu veterinarara. Organizirano veterinarstvo utemeljeno je tek *Zakonom ob ustrojstvu*

*političke uprave i ob uređenju zdravstva od 15. studenoga 1874., kada su postavljeni prvi podžupanijski "živinari" [7]. Tim je zakonom, međutim, veterinarska služba ostala u sastavu zdravstva, a nije bilo riješeno ni pitanje suzbijanja stočnih zaraznih bolesti. Zbog toga se prišlo izradi novog zakona koji je i donesen 27. kolovoza 1888. pod nazivom *Zakon ob uređenju veterinarstva u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Taj je zakon svojim osnovnim odredbama utjecao na unapređenje stočarstva i dao osnovicu za organizaciju i razvoj veterinarske službe. Prema odredbama toga Zakona zaštita je određena kao osnova veterinarskog djelovanja u borbi protiv stočnih zaraza [8]. Zakon je, naime, odredio koje se stočne zaraze moraju suzbijati te mjere koje se s tim u vezi moraju poduzimati. Veterinarsko-redarstvenim nadzorom osiguran je strog pregled stočnih putnica i sprječavanje dogona bolesnih životinja na sajmišta. U slučaju pojave pošasnih bolesti provodila se karantena, tamnjenje i neškodljivo uklanjanje lešina. U skladu s odredbama tog zakona grade se i uređuju klaonice u svim većim mjestima, a propisane su i mjere o strviništima i živodernicama, raskuživanju i održavanju stočnih sajмова i dr. Za takav rad veterinarske službe osigurana su u cijelosti materijalna sredstva. Zakonom je imenovano i šest županijskih i 27 kotarskih veterinarara i prvi kr. zemaljski nadzornik veterinarstva, a naziv živinar službeno je zamijenjen nazivom veterinar [7]. Veterinarstvo je, međutim, ostalo u sklopu Zdravstvenog odsjeka Odjela za unutarnju zemaljsku upravu do 1891., kada je osnovan Narodno-gospodarski odsjek u kojem veterinarstvo postaje treći pododsjek [8]. Tek godine 1913. unutar Odjela za unutarnju gospodarsku upravu veterinarstvo dobiva poseban Veterinarski odsjek.*

REZULTI ISTRAŽIVANJA

Nakon što su pregledana Izvješća o stanju uprave u Županiji modruško-riječkoj od 1894. do 1898., izdvojeni su podaci o zdravstvenom stanju stoke i aktivnostima veterinarske službe koji će u prilogu biti prikazani kronološki i ukratko komentirani.

GODINA 1894.

POBOL STOKE I PRATEĆE MJERE

Od običnih bolesti zabilježene su: vratne bolesti i bolesti dišnih organa (uginulo 15 konja), znatan broj akutnih bolesti upale crijeva, kolika i mišićnih grčeva (tetanus) te određeni broj kirurških slučajeva i 20 slučajeva teškog telenja.

Od pošastnih bolesti: bedrenica kod goveda (uginulo 50 goveda), bjesnoća (od ugriza pasa oboljelo dvoje prasadi), ovčje ospice kod ovaca te slinavka i šap kod goveda i ovaca na području triju kotareva. Za trajanja ove pošasti bili su zatvoreni mjesec dana kotarevi u kojima je bolest zabilježena za svaki promet s govedima i papkarima unutar svojih granica, a područje županije bilo je zatvoreno prema susjednim područjima (prema Bosni i prema Ličko-krbavskoj županiji).

OSTALE AKTIVNOSTI VETERINARSKE SLUŽBE

U godini 1894. obavljeno je licenciranje pastuha u Vojniću, Senju, Ogulinu, Plaškom i Drežnici, ali niti jedan pastuh nije proglašen sposobnim za licenciranje. Konjogojstvene nagrade ipak su dodijeljene u Slunju i Ogulinu za neznatne zasluge.

Marvinske sajmove nadzirali su veterinari i to u Bakru (Sv. Kuzam) jedanput u nedjelju, a na području kotareva Novi, Delnice, Čabar i Vrbovsko prigodom održavanja godišnjih sajмова. Marvinski sajmovi u Slunju i Rakovici nadzirani su četiri puta u godini.

U izvješćima se nalaze i podaci o postavljanju veterinara na području županije pa je vidljivo da je postojao jedan županijski veterinar za kotareve Ogulin, Slunj i Vrbovsko, jedan kotarski veterinar za kotareve Delnice i Čabar i jedan kotarski veterinar za kotareve Sušak i Novi. U kotaru Vojnić službu je obavljao kotarski veterinar iz Karlovca. U Sušaku se još nalazio jedan sukromni veterinar.

GODINA 1895.

POBOL STOKE I PRATEĆE MJERE

Od običnih bolesti zabilježene su: među rogatom marvom harala je kataralna groznica od koje je uginulo dosta stoke, a napose u ogulinskom i slunjskom kotaru. Obolijevale su i svinje i konji (konji napose od kolika i vratne bolesti). U močvarnim krajevima bila je prisutna metiljavost goveda i ovaca. Kao i prije, kod goveda je bila prisutna pojava teškog telenja. Još su bile zabilježene bolesti očiju, iščašenje zglobova, prijelomi kosti, ogrebotine i rane koje su nastajale kao posljedica teškog rada i bezobzirnosti vlasnika takve stoke. Za navedene bolesti nigdje nije naveden točan broj oboljelih životinja.

Od pošasnih bolesti: bedrenica u ogulinskom, slunjskom i vojničkom kotaru (uginulo više od 100 goveda), bjesnoća nije bila zabilježena, a ovčje

ospice bile su prisutne u vrbovskom kotaru, ali sporadično, dok je svinjska pošast vladala u kotarevima Delnice, Ogulin, Slunj i Vojnić (uginulo je više od 50 svinja, iako su postojale opravdane sumnje na veće gubitke).

OSTALE AKTIVNOSTI VETERINARSKJE SLUŽBE

Kao mjera za unapređenje stočarstva provedeno je licenciranje pastuha u mjestima Vojnić, Slunj, Ogulin, Plaški, Drežnica i Fužine, ali ni jedan pastuh nije proglašen sposobnim za rasplod. Licenciranje bikova provedeno je na cijelom području Modruško-riječke županije, ali su rezultati bili porazni, odnosno samo je na području općine Severin (kotar Vrbovsko) i općini Vališselo (kotar Slunj) označen lijep i dobar pomladak.

Novčane nagrade dodijeljene su konjogojcima iz kotareva Vojnić i Slunj.

Nedjeljni marvinski sajmovi nadgledani su u Bakru (Sv. Kuzam), a godišnje je sajmove na području kotareva Sušak i Novi nadgledao kotarski veterinar iz Sušaka. Županijski veterinar pregledao je godišnje marvinske sajmove u kotarevima: Delnice, Vrbovsko, Slunj i Rakovica. U izvješćima su naznačene općinske veterinarske zaklade i veterinarsko osoblje koje je u godini 1895. činio 1 županijski veterinar u Ogulinu, dok je mjesto kotarskog veterinara u Delnicama bilo ispražnjeno, a u kotaru Vojnić je posao i dalje obavljao kotarski veterinar iz Karlovca. Od skromnih veterinara bio je jedan za Sušak.

GODINA 1896.

POBOL STOKE I PRATEĆE MJERE

Od običnih bolesti opet su česte bile bolesti dišnih i probavnih organa koje su nastajale od nečiste i nezdrave hrane i vode te zbog neopreznosti seljaka koji su puštali stoku na djetelinsku pašu bez nadzora. To se napose odrazilo u pojedinim općinama kotara Ogulin. Zabilježeno je mnogo slučajeva metiljavosti (kod goveda i ovaca) te bolesti krvotoka (hemoglobinurija) kod goveda, zatim česte upale očiju i fizičke ozljede, napose po nogama, što je u mnogo slučajeva uzrokovalo smrt. Zabilježena je i aktinomikoza i osteosarkom (najviše na čeljustima goveda) i nekoliko slučajeva teških telenja.

Od pošasnih bolesti utvrđene su: bedrenica u kotaru Slunj, Vojnić, Ogulin i Vrbovsko (uginulo je 57 goveda), šuštavac u kotaru Ogulin i Vojnić (uginula su dva goveda), vrbanac u kotaru Vojnić (uginula jedna

svinja), ovčje ospice u kotaru Vrbovsko i Ogulin (pretpostavlja se da je od te bolesti uginulo više stotina ovca). Budući da su za takvo stanje bili krivi seljaci koji nisu prijavljivali bolest, a nisu se ni čuvali od "nakuženja", Kraljevska županijska oblast izdala je stroge odredbe da se kazne svi koji se ne pridržavaju veterinarsko-redarstvenih mjera. Svinjska pošast vladala je u kotaru Slunj (uginulo je šest svinja), ali je brzo suzbita, a potom se sporadično javila i u kotarevima Ogulin i Delnice. Prema veterinarsko-redarstvenim odredbama utamanjeno je 20 svinja za koje je isplaćena novčana odšteta. Za trajanja pošasti zaustavljen je promet prema Vojvodini, Kranjskoj i Istri, a kraj pošasti proglašen je tek koncem godine, kada je ostalo bolesno još samo nekoliko svinja u općini Vojnić.

OSTALE AKTIVNOSTI VETERINARSKE SLUŽBE

Licenciranje pastuha obavljeno je prema visokoj vladinoj odredbi u godini 1896. dva puta, ali ni u jednoj općini cijele županije nije bilo pozitivnih ocjena, što pokazuje da seljaci nisu željeli držati pastuhe i da nije bilo uvjeta za konjogojstvo.

Konjogojstvene nagrade su ipak podijeljene, najviše seljacima u Vojniću.

Licenciranje bikova provedeno je u svim kotarevima županije, ali je samo u općini Drežnica (kotar Novljanska) 30 bikova proglašeno valjanim za rasplod. Budući da je taj broj bio premalen za cijelo područje županije, pojedine su općine osiguravale novčane iznose za nabavu općinskih bikova.

Marvinske sajmove nadzirali su veterinari, i to nedjeljni u Bakru (Sv. Kuzam), srijedom u Ogulinu, nedjeljnom u Slunju i Rakovici te godišnji u Novom, Delnicama i Vališselu.

Određeno je i da se sagrađe javne klaonice u Delnicama, Novom i Slunju, a izvještava se i o ukupnom broju zaklanih grla u postojećim klaonicama u Sušaku, Ogulinu i Bakru. Izvještava se i o veterinarskim javnim zakladama.

Kraljevska županijska oblast izdala je, između ostalog, i više naredaba koje su zanimljive u kontekstu ovog istraživanja te ćemo ih navesti prema rednome broju objavljivanja:

Br. 1564. *Naredba glede zabranjenog mučenja životinja.*

Br. 2513. *Naredba glede izvedenja gradnje klaona u Slunju, Delnicama i Novom, te glede osjeganja gradnje novih klaona u Vrbovskom i Kom. Moravicama (kolodvor)*

Br. 2514. *Naredba glede zabrane dogona blatne i zamrljane marve na sajmove*

Br. 2515. *Naredba glede uredjenja živoderstva u Ogulinu i na Sušaku*

Br. 2516. *Naredba glede uredjenja strviništa*

Br. 2518. *Naredba glede zabranjenoga potucanja junadi i ždriebaca*

Br. 6421. *Naredba, odnosno uputu glede postupka sa marvom, bolujućom od "pogubne katarrhalne groznice"*

Br. 2666. *Naredba glede tjeranja mesarskoga i podkivačkoga obrta*

Br. 6414. *Naredbu glede načina provedbe visokovladnih naredba u pogledu ugušenja svinjske pošasti*

Br. 7130. *Naredbu glede uгона, odnosno uvoza svinja iz Kranjske u ovostrano područje.*

Od veterinarskog osoblja bio je zaposlen jedan županijski veterinar u Ogulinu (obavljao je službu u kotarevima Ogulin i Slunj te u odsutnosti veterinara u Delnicama i u kotarevima Delnice, Čabar i Vrbovsko). U Sušaku je namješten kotarski veterinar za kotareve Sušak i Novi te za službu gradskog veterinara u Bakru i općinskog veterinara u općini Trsat i Sušak. U kotaru Vojnić obavljao je službu kotarski veterinar iz Karlovca. Od sukromnih veterinara nalazio se jedan u Rijeci, koji je bio ovlašten provoditi privatnu praksu na području cijele županije.

GODINA 1897.

POBOL STOKE I PRATEĆE MJERE

Od običnih bolesti zabilježene su: kataralna groznica u kotaru Ogulin, sporadični slučajevi upale vratnih žlijezda i dišnih putova kod konja, metiljavost kod goveda i ovaca u kotarevima Vojnić, Slunj i Ogulin. Često su se javljale i bolesti probavnih organa; kolike, crijevni i želučani katar. Od nadutosti uginulo je pet goveda u ogulinskom kotaru, a zabilježeni su i prijelomi i druge vanjske ozljede koje su nastale isključivo kao posljedica teškog i napornog rada. Od posljedica teškog telenja uginulo je osam krava, a od posljedica kroničnog krvotoka tri krave. Na kraju izvješća navodi se da je od nekužnih bolesti uginulo 15 konja, 50 goveda, 500 ovaca i 20 svinja.

Od pošasnih bolesti: slinavka i šap u ogulinskom kotaru samo na jednom slučaju te je provedbom veterinarsko-redarstvenih mjera širenje

te bolesti brzo obustavljeno, goveđa bedrenica u kotarevima Vrbovsko, Ogulin, Vojnić, Delnice i Slunj (uginulo je 50 goveda). Najteže je stanje bilo u kotaru Slunj (uginulo 30 goveda i četiri konja pa se tek nakon najstrože provedenih veterinarsko-redarstvenih mjera odnosno nakon raskuživanja staja i dvorišta, uništavanja i zakapanja strvina u strvinište, uspjelo zaustaviti daljnje širenje pošasti). Konjska šuga registrirana je u kotaru Slunj gdje su usmrćena četiri konja zbog kahetničnog stanja. Svinjska pošast bila je prisutna u kotaru Ogulin i Vojnić u sporadičnim slučajevima, a u Novom Vinodolskom bila je znatnije proširena. Zbog toga je donesena zabrana za svaki promet i trgovinu sa svinjama na području Modruško-riječke županije, kao i ugon i uvoz svinja iz Zagrebačke županije i Bosne na navedeno područje. Nakon poduzetih mjera bolest se pojavila još samo kao poneki osamljeni slučaj u nekoliko općina te je nakon toga Kr. županijska oblast ukinula odredbu o zabrani prometa svinja na svom području. Ovcje ospice bile su prisutne na cijelom području županije. Kako su je, međutim, vlasnici stoke zatajivali, vlasti nisu mogle lokalizirati tu pošast, a zbog zajedničke paše i međusobnog dodira ovaca bolest se raširila po cijeloj županiji. Takvo stanje uzrokovalo je visok mortalitet (60%) i velike gospodarske štete. Pasja bjesnoća bila je prisutna u kotarevima Ogulin i Sušak, gdje su ubijena četiri psa, a uginula su dva psa. Detaljno su provedene sve propisane veterinarsko-redarstvene mjere i statut o držanju pasa.

OSTALE AKTIVNOSTI VETERINARSKE SLUŽBE

Licenciranje bikova provedeno je u cijeloj županiji, a zadovoljilo je svega 88 privatnih bikova.

Povjerenstvo za podjelu konjogojstvenih nagrada dodijelilo je nagrade za uzgoj pastuha zemaljske pastuharne. Najbolji rezultati postignuti su u općini Vukmanić i Slunj. Licenciranje privatnih pastuha nije dalo zadovoljavajuće rezultate.

Marvinske sajmove nadzirali su županijski veterinari u kotarevima Slunj, Ogulin, Vrbovsko, Delnice i Čabar, a od kotarskog veterinara Novi i Sušak i Bakar (Sv. Kuzma).

U godini 1897. broj veterinara nije se promijenio.

U izvješću se prvi put prilažu i podaci o klanju stoke (po vrsti životinja) u javnim klaonicama u Sušaku i Ogulinu. Iznijeto je i stanje općinskih veterinarskih zaklada u kotarevima krajem 1897., kojim se stječe uvid u poslovanje.

GODINA 1898.

POBOL STOKE I PRATEĆE MJERE

Od običnih bolesti najčešće su bile bolesti dišnih putova, kolike i upale pluća, metiljavosti i bolesti krvotoka. Na te je bolesti utjecalo promjenljivo vrijeme. Od vanjskih bolesti zabilježen je fibrom, osteosarkom i aktinomikoza kod goveda. Krajem godine pojavila se bolest "jezičnog čira" kod goveda, a sva oboljela goveda su nakon šest do osam dana ozdravila. Bolest se liječila octom i vodom te koceljem ili galicom.

Od nezaraznih bolesti, najviše je štete bilo od metiljavosti u ovaca, krvotopnosti kod goveda te upale pluća, kolike, upale vratnih žlijezda i upale potrbušnice kod goveda. Ne navodi se koliko je stoke od tih bolesti uginuo, ali se pretpostavlja da je moglo biti oko 200 komada goveda i 500 komada sitnog blaga.

Od pošasne bolesti, svinjska pošast u kotarevima Vojnić i Ogulin nije uzrokovala veliku štetu jer je Kraljevska županijska oblast pravodobno obustavila promet sa svinjama u tim kotarevima, a zabranjen je i dogon svinja iz Bosne. Proveden je i popis svinja, kako bi se lakše pratilo kretanje pošasti. Ovčje ospice bile su prisutne u kotarevima Ogulin, Vojnić, Sušak, Crikvenica i Slunj, a u prvom polugodištu uginulo je više od 1200 ovaca. U drugom polugodištu bolest je bila opet prisutna u kotarevima Slunj, Delnice, Vrbovsko, Sušak i Crikvenica gdje je uginulo 975 ovaca, dakle u godini 1898. u Modruško-riječkoj županiji uginulo je oko 3000 ovaca. Ovako veliki gubici nastali su jer su vlasnici stoke, koji su na taj način željeli spriječiti zatvaranje sajmovi, zatajili bolest. Krivci su kažnjeni, ali se bolest proširila. Zbog toga je Kraljevska zemaljska vlada zabranila izgon i izvoz ovaca iz Modruško-riječke županije u područje zemalja zastupanih u carevinskom vijeću, a bosansko-hercegovačka zemaljska vlada u područje zaposjednutih zemalja. Bjesnoća se pojavila u kotarevima Vojnić, Ogulin, Vrbovsko, Sušak i Crikvenica. Provedene su osobito stroge mjere. U kotaru Vrbovsko i Ogulin ubijen je radi sigurnosnih mjera velik broj lutajućih pasa. Od ujeda bijesnih pasa nastradala su dva goveda i tri ovce. U drugom polugodištu bjesnoća se pojavila u slunjskom i ogulinskom kotaru u kojem su ubijeni mnogi psi, a nagrižena je i stoka koja je uginula sa znakovima bjesnoće (ukupno 17 komada domaćih životinja). Zaraza na spolovilima pojavila se u dva slučaja konja, od kojih je jedan uginuo. Vrbanac na svinjama zabilježen je u kotaru Vojnić (uginulo je sedam svinja), kataralna groznica na govedima u kotaru Ogulin (3 goveda), ali su uspješno izliječeni. Od zmijskog ujeda uginula su dva goveda u općini Tounjskoj.

OSTALE AKTIVNOSTI VETERINARSKE SLUŽBE

Licenciranje bikova provedeno je u cijeloj županiji te je označeno sposobnim za rasplod ukupno 120 bikova koji su licencirani. Kotarevi Vojnić, Ogulin, i Slunj uz odobrenje visoke kraljevske zemaljske vlade, a na trošak općinskih veterinarskih zaklada dobile su bikove za rasplod i to svaka općina po jedan komad mölthalske, dotično pinzgavske pasmine. Razdijeljene su konjogojstvene nagrade koje su opet pripale uzgojiteljima konja iz kotara Vojnić i Slunj.

U izvješću za godinu 1898. spominje se još da se pod veterinarsko-redarstvenim nadzorom nalazilo 120 svinja. Nakon provedene karantene izlučeno je 10 bolesnih svinja, a ostale su proglašene zdravim. U slunjskom kotaru zaplijenjeno je 28 svinja koje su bile krijumčarene iz Bosne te su na dražbi prodane, a krivac je kažnjen.

U izvješću je priložen i popis zaklanih domaćih životinja u klaonicama u Sušaku i Ogulinu. U istoj godini općina Delnice izgradila je novu klaonicu, a kraljevska županijska oblast zatražila je izgradnju klaonice i od općina Slunj, Vrbovsko, Komorske Moravice i Crikvenice.

Marvinske sajmove nadzirali su veterinari u Ogulinu, Slunju, Rakovici i Bakru jedanput u tjednu, a u Delnicama, Crikvenici i Novom jedanput na godinu.

Izneseno je i izvješće o stanju općinskih veterinarskih zaklada u kotarevima, prema kojem je vidljivo da su se zaklade smanjile u odnosu na 1897. godinu. Naime, iz veterinarskih zaklada se tijekom 1898. godine određena svota novca potrošila uz odobrenje Visoke kraljevske zemaljske vlade za nabavu čistokrvnih bikova za pojedine općine.

ZAKLJUČAK

Razmatrajući sadržaj izvješća u razdoblju od 1894. do 1898. godine može se zaključiti da je u svakoj od razmatranih godina izvještavano o prisutnosti običnih bolesti, pošasnih bolesti i o mjerama koje su poduzimane na unapređenju stočarstva. Navodi se broj veterinara koji su radili na području županije, a koji upućuje na nedostatak kadra i otežane uvjete rada.

Izvješća za pojedine godine su neujednačena i često nepotpuna, odnosno broj oboljelih životinja o kojem se izvještavalo često se unosio prema osobnoj procjeni službenika koji su bili zaduženi za taj posao. Unatoč tome vidljivo je da su izvješća iz godine u godinu bila sve opširnija i sadržavala su sve više podataka na osnovi kojih se može zaključiti o stvarnome

zdravstvenom stanju životinja, kao i o stanju gospodarstva u županiji. Pozitivni pomaci u tom smislu svakako su nastali kao rezultat provođenja odredaba Zakona o uređenju veterinarstva u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji od 27. kolovoza 1888. godine, prema kojem je određena osnova veterinarskog djelovanja u borbi protiv stočnih zaraza.

Nakon zakona iz godine 1888. slijedio je veći broj zakona i nekoliko važnih propisa iz područja veterinarstva (npr. Naredba o licenciranju pas-tuha 1893. i bikova 1895., Naredba o svinjskoj kugi 1895.) koji su se očito primjenjivali u županiji, ali na žalost rezultati su u tim godinama bili još slabi. Može se stoga zaključiti da mjere koje su poduzimane radi unapređenja stočarstva u razmatranom razdoblju nisu polučile željene rezultate.

Sadržaji izvješća vrijedna si građa za pisanje hrvatske veterinarske povijesti.

IZVORI I LITERATURA

1. Izvještaji upravnog odbora županije modruško-riečke i predstojništva kr. žup. oblasti o stanju uprave u županiji za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1894. Ogulin: Tiskara Josipa Pintera, 1895.
2. Izvještaji upravnog odbora županije modruško-riečke i predstojništva kr. županijske oblasti o stanju uprave u županiji za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1895. Ogulin: Tiskara Josipa Pintera, 1896.
3. Izvješće upravnog odbora i kr. podžupana županije modruško-riečke o stanju uprave u županiji za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1896. Ogulin: Tiskara Josipa Pintera, 1897.
4. Izvješće upravnog odbora i kralj. podžupana županije modruško-riečke o stanju uprave u županiji za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1897. Zagreb: Tisak kralj. Zemaljske tiskare 1898.
5. Izvješće upravnog odbora i kr. podžupana županije modruško-riečke o stanju uprave u županiji 1898. Zagreb: Kr. Zemaljska tiskara, 1899.
6. Škrobonja A. Javnozdravstvene prilike u županiji Modruško-riječkoj slijedom "izvješća o stanju uprave u županiji" za razdoblje od 1894. do 1898. U: Škrobonja. Medicina zavičaja. Rijeka: Express digital tisak, 2000., str. 125-46.
7. Vučevac Bajt V. Povijesni razvoj veterinarskog zakonodavstva. Zbornik Veterinarski dani, Opatija, 1993.
8. Karlović M, Tadić M, Rajić A. Razvoj organizacije veterinarstva u Hrvatskoj. U: Organizacija i razvitak veterinarstva u Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva RH, 1995.

SAŽETAK

U Državnom arhivu u Rijeci pohranjena su izvješća o stanju uprave u Županiji modruško-riječkoj na osnovi kojih se stječu, između ostalog, saznanja o javnozdravstvenim prilikama i veterinarstvu. U ovom radu obrađeni su podaci o zdravstvenom stanju domaćih životinja u razdoblju od 1894. do 1898. Za svaku godinu u navedenom razdoblju izneseno je postojeće stanje svih zabilježenih običnih bolesti, pošasnih bolesti, mjere za unapređenje stočarstva, odnosno rezultati obavljenog licenciranja i eventualno dodijeljenih nagrada konjogojcima, zatim nadzor nad marvinskim sajmovima, kadrovska stanje na području županije i stanje u općinskim veterinarskim zakladama. U pojedinim godinama prikazani su i podaci o zaklanoj stoci u javnim klaonicama.

Prema iznesenom vidljivo je da su u svakom rizičnom slučaju provedene potrebne veterinarsko-redarstvene mjere i druge potrebne mjere predviđene važećim zakonima. Vidljivo je i da se u istom razdoblju radilo na unapređenju stočarstva i poboljšanju mjera u higijeni animalnih namirnica.

Ključne riječi: *povijest veterinarske medicine, zdravstveno stanje stoke, XIX. stoljeće, Hrvatska*